

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ДУДАРЕЦЬ РУСЛАН МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.985.7

**РОЗСЛІДУВАННЯ СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ
ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор
Галаган Володимир Іванович,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
завідувач кафедри кримінального та
кримінального процесуального права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Лук'янчиков Євген Дмитрович,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
професор кафедри інформаційного права
та права інтелектуальної власності

кандидат юридичних наук
Яковенко Микола Олексійович,
Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
доцент кафедри організації правоохоронних та судових органів

Захист відбудеться «20» лютого 2020 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д.26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «20» січня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З початку збройного конфлікту на Сході України та проведення антитерористичної операції набуло актуальності виявлення й розслідування фактів створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Такі дії визначено в законодавстві України як злочин, передбачений ст. 260 Кримінального кодексу (КК) України. За офіційними статистичними даними, в Україні щорічно реєструють кількості учинених злочинів цього виду. Зокрема, 2014 року органи досудового розслідування розпочали 414 кримінальних проваджень за фактами створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, 2015 року – 510, 2016-го – 520, 2017-го – 404, 2018-го – 388, станом на вересень 2019 року – 235, а загалом – 2471 такий злочин¹.

В умовах суттєвого збільшення кількості матеріалів, що знаходяться в провадженні слідчих органів досудового розслідування Харківської, Донецької, Луганської та інших областей України, нагальними є розроблення методики розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань і підготовка криміналістичних рекомендацій для практичних працівників. Під час розслідування цього виду злочину слідчі повинні знати й уміти визначати типові слідчі ситуації, основні напрями й криміналістичні алгоритми їх вирішення, володіти ґрунтовними знаннями щодо тактики проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на прийняття проміжних і підсумкових процесуальних рішень. Суттєво підвищує ефективність розслідування зазначених злочинів узагальнення слідчої практики в поєднанні з використанням апробованих криміналістичних рекомендацій та наукових знань.

Специфіка обраної для вивчення категорії кримінальних проваджень зумовлена також тим, що розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань здійснюють в умовах неочевидності, конспірації та злочинної ієрархії, воно ускладнене обстановкою вчинення злочину, суб'єктним складом його учасників (учинення злочинів особами, які мають значний досвід злочинної діяльності, ужиття ними заходів для маскуванню зовнішності, використанням специфічних знарядь учинення злочину тощо).

Вагомий внесок у дослідження методики розслідування злочинів зробили українські науковці В. П. Бахін, В. Д. Берназ, В. І. Василичук, А. А. Вознюк, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, В. П. Корж, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, О. В. Одерій, М. А. Погорецький, В. А. Робак, М. В. Салтевський, М. В. Семикін, В. В. Тіщенко, М. І. Хавронюк, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, М. О. Яковенко та ін. Їхні фундаментальні роботи щодо організації розслідування злочинів є підґрунтям для розгляду на монографічному рівні проблем розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Зокрема, М. В. Семикін у своїй монографії (2003) висвітлив проблеми створення

¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Форма № 1 (місячна) : наказ Генеральної прокуратури України від 23 жовт. 2012 р. № 100. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112169&libid=100820#.

терористичної групи чи терористичної організації. У дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук В. А. Робак досліджував питання кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (2008); А. А. Вознюк – спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих груп та злочинних організацій (2009). Криміналістичні аспекти методики розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації, стали предметом дисертаційного дослідження К. Ю. Бобрика (2015).

Водночас основи методики розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань на дисертаційному рівні наразі не досліджено. У сучасних умовах збройної агресії з боку Російської Федерації (РФ) в окремих районах Донецької та Луганської областей, створення незаконних збройних формувань (НЗФ) у Закарпатській, Одеській, Сумській, Харківській та інших областях України постала нагальна потреба здійснення комплексного монографічного дослідження методики розслідування цього злочину, передбаченого ст. 260 КК України. Актуальність окреслених проблем зумовила вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р, та Плану заходів з її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 693-р; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 16 березня 2015 року № 275; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2019 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 27 грудня 2017 року № 28), а також плану проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у Національній академії внутрішніх справ.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол від 27 вересня 2016 року № 19) і схвалено Координаційним бюро НАПрН України (позиція № 974, 2016 рік).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає в розробленні на підставі положень загальної теорії криміналістики, норм чинного законодавства та практики його застосування методики розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань і наданні рекомендацій щодо її впровадження в діяльність органів досудового розслідування.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких *задач*:

- визначити стан наукової розробленості проблем розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань у працях українських та іноземних науковців;

- розглянути співвідношення понять «воєнізовані формування» та «збройні формування», їх визначення відповідно до законодавства України й опублікованих наукових праць з метою диференціації способів учинення аналізованого злочину;

- висвітлити концептуальні підходи й основні елементи криміналістичної характеристики створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, дослідити їхні особливості та кореляційні зв'язки між ними;

- означити особливості початку досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 260 КК України, окреслити коло обставин, що підлягають встановленню;

- виокремити типові слідчі ситуації та сформулювати напрями їх вирішення під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань;

- проаналізувати форми взаємодії слідчих та інших органів під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань;

- з'ясувати особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій під час розслідування досліджуваного злочину;

- встановити напрями використання спеціальних знань під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань;

- окреслити особливості застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування злочину, передбаченого ст. 260 КК України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері діяльності органів досудового розслідування під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Предмет дослідження – розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових та спеціальних методів, призначених для отримання його об'єктивних і достовірних результатів. Специфіка мети й завдань дослідження зумовила необхідність використання таких методів: діалектичного, порівняльно-правового, історично-правового, формально-логічного, системно-структурного, соціологічних, статистичних тощо.

Діалектичний метод застосовано під час вивчення основних елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних зі створенням не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, тактичних засад їх розслідування, а також з'ясування сутності й особливостей проведення низки слідчих (розшукових) дій, формулювання пропозицій та рекомендацій з удосконалення методики розслідування аналізованого виду злочинів (підрозділи 1.2, 1.3).

Історично-правовий метод використано під час дослідження стану наукової розробленості окремих проблем предмета дослідження в практиці правоохоронних органів (підрозділи 1.1, 2.1, 3.2, 3.3).

За допомогою формально-логічного методу визначено типові слідчі ситуації та розроблено слідчі версії під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (підрозділи 2.1, 2.2).

Системно-структурний метод надав можливість проаналізувати організаційні й тактико-психологічні засади провадження окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування зазначеної категорії злочинів (підрозділи 3.1–3.3).

Соціологічні методи використано під час проведення анкетування слідчих органів досудового розслідування, а статистичні – для узагальнення результатів опитування й аналізу матеріалів кримінальних проваджень, ілюстрування теоретичних висновків узагальненими даними вивчення державної статистичної звітності (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної статистики МВС України та Національної поліції України (НПУ), узагальнені матеріали вивчення 120 архівних кримінальних проваджень щодо створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; зведені дані анкетування 185 слідчих НПУ із Закарпатської, Донецької, Київської, Луганської, Миколаївської, Полтавської, Харківської та Херсонської областей, переважна більшість яких (84,9 %) здійснювала досудове розслідування злочинів, передбачених ст. 260 КК України.

Під час підготовки дисертації використано багаторічний досвід роботи дисертанта в органах досудового розслідування, зокрема на посаді заступника начальника Головного слідчого управління НПУ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що здійснене дослідження з проблем розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань є одним із перших в Україні, у якому на монографічному рівні сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій щодо окремої криміналістичної методики розслідування цього виду злочину. До найсуттєвіших результатів, що відображають концептуально нові наукові положення та висновки й мають важливе теоретичне та практичне значення, належать такі:

вперше:

- визначено наукові засади розроблення методики розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань як систему рекомендацій, спрямованих на оптимальне й ефективне його розслідування, ускладнене обстановкою вчинення та суб'єктним складом учасників, обґрунтовано її місце в системі окремих криміналістичних методик розслідування з огляду на схожість з іншими злочинами й відмінності між ними;

- розроблено криміналістичну характеристику розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, визначено її елементи, до яких належать спосіб учинення злочину, слідова картина, особа злочинця, мотив і мета вчинення злочину, досліджено їхні особливості та кореляційні зв'язки між ними; доведено, що предмет злочинного посягання не є елементом криміналістичної характеристики, його слід розглядати як кримінально-правову категорію, що визначає об'єкт злочину; натомість мотив і мета вчинення злочину належать до елементів криміналістичної характеристики, оскільки під час його вчинення виникають спонукання, пов'язані з агресивно-насиленою, політичною чи ідейно-релігійною мотивацією або прагненням помсти за загиблих родичів під час збройного конфлікту, за зруйноване житло, ухиленням від відповідальності за раніше вчинені злочини;

- окреслено підстави для висунення слідчих версій з огляду на типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, що залежать від таких факторів: 1) НЗФ, діяльність якого розслідують, знаходилося під контролем оперативних

працівників чи про нього стало відомо під час виявлення злочину, учиненого його членами; 2) на початку досудового розслідування було затримано всіх членів НЗФ чи лише декілька його рядових виконавців; 3) ознаки НЗФ було виявлено на початку досудового розслідування чи наприкінці початкового етапу. Запропоновано алгоритми їх вирішення шляхом проведення необхідних процесуальних дій, визначено їх зміст й оптимальну послідовність;

– розроблено комплексний підхід до організації, тактики та послідовності проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема надано рекомендації щодо: 1) оптимального складу слідчо-оперативної групи (СОГ), до якої доцільно включати спеціаліста-вибухотехніка (сапера) як обов'язкового учасника, а також визначено алгоритм дій членів СОГ на окремих етапах проведення огляду місця події; 2) допиту підозрюваного та свідка, зокрема сформульовано типовий перелік питань для з'ясування обставин, що підлягають встановленню, аргументовано оптимальну їх послідовність; 3) пред'явлення для впізнання в контексті переліку об'єктів, що можуть бути пред'явлені, до яких належать предмети, виявлені під час огляду місця події (залишки вибухових пристроїв і вибухових речовин, що не вибухнули), речі потерпілих, виявлені під час затримання, обшуку тощо, трупи та їх частини;

удосконалено:

– позицію щодо необхідності розмежування понять «воєнізоване формування» та «збройне формування», висновок стосовно того, що ці поняття не тотожні, оскільки формування може бути воєнізованим, але не мати зброї, а може бути збройним без організаційної структури військового типу. З огляду на зазначене, цілком виправданим є унормування складів цих злочинів у різних частинах ст. 260 КК України;

– рекомендації щодо використання спеціальних знань під час розслідування створення НЗФ, а саме проведення експертиз, отримання письмових висновків спеціалістів, участі спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій;

– пропозиції щодо внесення доповнень до ст. 615 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України стосовно накладення арешту на майно за рішенням прокурора й доповнення розділу IX¹ цього Кодексу новою ст. 616 «Процесуальні дії під час кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану, у районі проведення антитерористичної операції або операції Об'єднаних сил», у якій унормувати особливості проведення огляду, освідкування, обшуку й інших процесуальних дій у зазначених у назві цієї статті умовах;

дістало подальший розвиток:

– визначення стану наукової розробленості проблем розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань на підставі здійсненого аналізу законодавства України, монографічних досліджень, навчальної та наукової літератури з кримінального права, кримінального процесуального права, криміналістики, кримінології та психології;

– розроблення типології злочинців, причетних до створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, з виокремленням демографічних (стать, вік, стан здоров'я), моральних (світогляд, інтереси, спрямованість), соціальних (трудових, сімейно-побутових) і психологічних (емоції, темперамент,

вольові риси тощо) ознак, знання й урахування яких сприяє розслідуванню цієї категорії злочинів;

– зміст обставин, що підлягають встановленню під час досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, зокрема: завдання, поставлені перед такими організаціями, і методи, що ними використані; відомості про організаторів створення НЗФ й осіб, які їх фінансують, про виконавців організаційно-розпорядчих функцій у НЗФ та ієрархію серед їхніх членів тощо;

– рекомендації щодо взаємодії слідчого з підрозділами НПУ, зокрема Департаментом карного розшуку, Департаментом боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Департаментом кіберполіції, Департаментом протидії наркозлочинності, а також зі Службою безпеки України (СБУ), Генеральною прокуратурою України (ГПУ), Збройними силами України (ЗСУ), Національною гвардією України (НГУ), Державною службою фінансового моніторингу (ДСФМ) України тощо, спрямованої на провадження досудового розслідування щодо НЗФ в умовах збройного конфлікту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджені та використовуються в:

– *законотворчій діяльності* – висновки й рекомендації щодо процесуального врегулювання окремих норм КПК України можуть бути використані під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (лист Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 16 жовтня 2019 року № 04-27/12-426);

– *практичній діяльності* з розслідування злочинів – у діяльності Головного слідчого управління НПУ (акт впровадження від 10 вересня 2019 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес України» та «Криміналістика» у Національній академії внутрішніх справ (акт впровадження від 23 вересня 2019 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно, усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. У монографіях «Правове регулювання забезпечення безпеки свідків як учасників кримінального провадження» та «Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування» частка дисертанта становить по 15 %; у практичному посібнику «Участь спеціаліста в огляді місця події» – 10 %; у методичних рекомендаціях «Процесуальний порядок та особливості застосування слідчим арешту майна», «Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених непередбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями» та «Розслідування за фактами обстрілів (вибухів) у районі проведення операції Об'єднаних сил» – по 15 %; у науковій статті «Підготовка та проведення огляду під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» – 50 %. Ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертації не використано.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах і семінарах, зокрема на: міжвідомчому науково-практичному семінарі «Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві» (м. Київ, 30 червня 2016 року); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Протидія злочинності: теорія та практика» (м. Київ, 19 жовтня 2016 року); круглому столі «Актуальні питання досудового розслідування», присвяченому Дню слідчого в Україні (м. Київ, 5 липня 2017 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 18–19 жовтня 2019 року).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації відображено у шістнадцяти наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, дві – у міжнародних наукових виданнях, чотири тези доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах і семінарах, а також у двох монографіях (у співавторстві), практичному посібнику (у співавторстві) й трьох методичних рекомендаціях (у співавторстві).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (226 найменувань на 25 сторінках) і чотирьох додатків на 20 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 269 сторінок, з яких основний текст – 210 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію щодо їх апробації та публікації, у яких викладено основні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження та криміналістична характеристика створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» має три підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукової розробленості проблем розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань»* визначено сучасний стан наукової розробленості окресленої проблематики в працях українських й іноземних науковців, присвячених методиці розслідування аналізованого злочину. Відзначено вагомий внесок у розвиток теорії та практики провадження досудового розслідування В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька, інших учених, доробки яких становлять значну теоретичну цінність і практичну значущість. Водночас в умовах збройного конфлікту на Сході України актуалізувалася необхідність дослідити низку питань розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Проаналізовано історію становлення та розвитку в Україні відповідальності за вчинення цього злочину з козацької доби й донині. Сформульовано висновок, згідно

з яким для якісного розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань важливе значення має подальша розробка криміналістичних рекомендацій щодо проведення процесуальних дій у структурі методики розслідування цього виду злочину.

У підрозділі 1.2 «Визначення змісту не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» доведено, що ефективність досудового розслідування безпосередньо залежить від чіткого та зрозумілого формулювання в законодавстві України понять, що містяться в диспозиціях правових норм КК України. Водночас аналіз їх засвідчує, що термін «воєнізовані формування» в низці випадків ужито в різних значеннях, а в примітці 1 до ст. 260 КК України термін «військова підготовка» не відповідає передбаченому в законодавстві значенню. Натомість у пункті 2 цієї примітки визначення стосується створення НЗФ та участі в їхній діяльності. Обґрунтовано необхідність розмежувати поняття «воєнізоване формування» та «збройне формування», оскільки формування може бути воєнізованим, але не мати зброї, а може бути збройним без організаційної структури військового типу.

З метою усунення цієї невідповідності запропоновано в пункті 1 конкретно зазначити про *незаконні* воєнізовані формування, у яких проводять *військову або* *стройову* чи фізичну підготовку. Ці зміни зумовлені тим, що спосіб учинення аналізованого злочину неодмінно повинен передбачати наявність військової підготовки, а як альтернативу – *стройову* чи фізичну підготовку.

У підрозділі 1.3 «Елементи криміналістичної характеристики створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» розглянуто особливості способу вчинення злочину, слідової картини, особи злочинця, мотив і мету вчинення злочину. Обґрунтовано, що саме створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань уже є початком готування до вчинення низки інших злочинів. До найпоширеніших способів учинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, проанкетовані слідчі НПУ віднесли (за умовами анкетування, відповідь на це питання може охоплювати декілька варіантів): об'єднання зусиль співучасників, розподіл обов'язків – 56 (30,3 %); перебування в складі незаконного формування – 46 (24,9 %); забезпечення відповідного рівня організованості – 44 (23,8 %); підшукування співучасників – 37 (20 %); визначення плану подальших дій та способів його виконання – 34 (18,4 %); учинення злочинів у складі незаконного формування – 33 (17,8 %); на переконання 83 (44,9 %) слідчих, усі зазначені способи належать до способів учинення цього злочину.

Акцентовано увагу на важливості виявлення й фіксації матеріальних та ідеальних слідів під час розслідування, що сприяє висуненню версій про особу злочинця й можливе місце його перебування, ефективному плануванню. До типової матеріальної слідової картини під час створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань належать: зброя, набої, вибухові пристрої – 120 (64,9 %); військова техніка – 93 (50,3 %); засоби мобільного зв'язку – 83 (44,9 %); військова амуніція та документи, що підтверджують створення НЗФ (платіжні доручення, списки, відомості тощо), – по 65 (35,1 %); транспорт – 62 (33,5 %), література, листівки, буклети, плакати – 46 (24,9 %); перебування на території дислокації (на плацу, у тирі чи на стрільбищі, наявність манекенів, тренажерів тощо) – 37 (20 %); макети зброї, набоїв, вибухових пристроїв – 19 (10,2 %); на

переконання 46 (24,9 %) слідчих, до матеріальної слідової картини аналізованого злочину належать усі перелічені варіанти.

Визначено комплекс ознак, що характеризують особу злочинця. Близько двох третин учасників НЗФ – це особи зрілого й переважно активного віку 26–40 років (58,4 %). Водночас серед них значною є частка молодих людей віком 19–25 років (28 %), а неповнолітніх (14–18 років) серед них 4,9 %. Сучасний досвід ведення бойових дій на Сході України засвідчив, що в лавах НЗФ воюють найманці – добровольці з різних регіонів РФ, які є найбільш боєздатними та підготовленими.

Знання мотивів і мети вчинення та приховання злочинів має важливе практичне значення під час встановлення всіх важливих обставин. Адже мотив обумовлює мету, а мета – конкретні дії, що утворюють механізм учинення злочину. Хоча мотив не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього складу злочину, проте науково обґрунтоване дослідження мотивації цієї категорії злочинців має вагоме значення для загальної та індивідуальної профілактики; формулювання й перевірки криміналістичних версій; вибору та використання сукупності оптимальних тактичних приймів допиту й проведення інших слідчих (розшукових) дій; диференціації та індивідуалізації покарання; раціональної організації виправлення засуджених тощо.

На підставі проведеного анкетування встановлено, що НЗФ здебільшого створюють з метою (за умовами анкетування, відповідь на це питання може охоплювати декілька варіантів): захоплення підприємств, установ, організацій різних форм власності – 106 (57,3 %); дестабілізації політичної ситуації в місті, країні – 102 (55,1 %); зміни територіальної цілісності – 99 (53,5 %); заволодіння матеріальними цінностями, грошовими коштами, правом на майно – 56 (30,3 %). Натомість мета чергування на блокпостах, охорони території, приміщень тощо охоплює лише 37 (20 % випадків); отримання зброї, вибухових речовин, військового спорядження – 9 (4,9 %), а 19 (10,2 %) слідчих переконані, що всі зазначені відповіді є правильними.

Розділ 2 «Організаційні засади початкового етапу розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» висвітлено основні елементи обстановки вчинення цього злочину. Обґрунтовано, що доказування доцільно здійснювати не від події злочину до винуватості особи, а навпаки – від виявлення осіб, причетних до створення НЗФ, і до діяльності власне НЗФ. З'ясовано, що під час розслідування цієї діяльності дії учасників НЗФ кваліфікують переважно за сукупністю злочинів (терористичний акт (ст. 258 КК України), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258³ КК України), умисне вбивство (ст. 115 КК України), розбій (ст. 187 КК України), незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України) тощо), а випадки притягнення до кримінальної відповідальності лише за ст. 260 КК України є поодинокими. Доведено, що питання правильної кваліфікації дій осіб, які створили НЗФ або брали у них участь, залежить від встановлення та доказування всіх обставин їхньої

злочинної діяльності. Одна з особливостей досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням НЗФ, полягає у встановленні обставин, що виключають злочинність діяння їхніх учасників.

У підрозділі 2.2 «Типові слідчі ситуації та напрями їх вирішення» виокремлено і схарактеризовано слідчі ситуації та версії, запропоновано порядок планування слідчих (розшукових) й інших процесуальних дій, спрямованих на їх перевірку.

Аргументовано, що правильна оцінка слідчої ситуації початкового етапу розслідування створення НЗФ допомагає слідчому: висунути низку робочих версій; зібрати криміналістично значущу інформацію про подію злочину та причетних до нього осіб; своєчасно провести подальші слідчі (розшукові) та процесуальні дії; організувати належну взаємодію; правильно спланувати розслідування.

На підставі результатів вивчення практики розслідування аналізованого злочину виокремлено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, що залежать від таких факторів: 1) НЗФ, діяльність якого розслідують, знаходилося під контролем оперативних працівників або про нього стало відомо під час виявлення злочину, учиненого його членами; 2) затримано всіх членів НЗФ на початку досудового розслідування чи лише декількох його рядових виконавців; 3) ознаки НЗФ виявлено на початку досудового розслідування чи наприкінці початкового етапу. За кожною із зазначених типових слідчих ситуацій запропоновано й обґрунтовано алгоритм їх вирішення.

Під час проведення подальшого розслідування можливі інші типові слідчі ситуації, зокрема: а) затриманий надає правдиві свідчення та сприяє розслідуванню; б) частково визнає свою причетність до вчинення аналізованого злочину; в) не визнає своєї вини, заявляє алібі чи відмовляється від давання показань.

З огляду на обставини, що потребують встановлення, а також наявність вихідної інформації, ситуації, яка склалася на початку розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, може бути висунуто загальну версію – про наявність НЗФ, його завдання, склад, учинені його членами злочини. Потім висувають як загальні, так й окремі версії, що ґрунтуються на конкретних даних, зібраних у кримінальному провадженні.

Визначено об'єктивні фактори, що позначаються на ефективності діяльності органів досудового розслідування під час здійснення кримінальних проваджень щодо злочинів, передбачених ст. 260 КК України.

У підрозділі 2.3 «Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час запобігання та розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» увагу акцентовано на тому, що швидке розслідування створення НЗФ відбувається завдяки спільним зусиллям підрозділів поліції, СБУ, ГПУ, ЗСУ, НГУ та ДСФМ України щодо виявлення, збирання й використання криміналістично значущої інформації про подію злочину та розшуку злочинців.

Обґрунтовано позицію, згідно з якою ефективність взаємодії в процесуальній та непроцесуальній формах залежить від якості координації діяльності підрозділів НПУ з мінімізації виявів злочинної діяльності НЗФ шляхом чіткого розподілу ролей, використання сил, засобів, форм і методів їхньої роботи.

Розділ 3 «Особливості проведення окремих процесуальних дій під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» має три підрозділи.

У підрозділі 3.1 *«Проведення окремих слідчих (розшукових) дій»* висвітлено специфіку проведення низки невідкладних процесуальних дій, серед яких огляд, допит, обшук, освідування, пред'явлення для впізнання.

Розглянуто особливості підготовки до допиту й тактики його проведення. З'ясовано тактичні особливості кожного з етапів проведення допиту, зокрема щодо тактики спілкування, питань, які ставлять допитуваному, їх послідовності й тактичних прийомів допиту. Для встановлення обставин створення НЗФ розроблено й запропоновано орієнтовний перелік питань.

Аргументовано, що під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань доцільно, за наявності можливості, проводити огляд місця події. Ця слідча (розшукова) дія дає змогу виявити й вилучити докази, що не мають повноцінних аналогів для їх заміни, а тому від успішного її проведення безпосередньо залежать результати розслідування злочину. Вид огляду обирають залежно від того, які саме протиправні дії було вчинено (створення НЗФ, керівництво ним, участь у його діяльності чи фінансування) та які сліди могли залишитися (територія, на якій розташовані навчальні центри, амуніція, військова техніка, озброєння різного виду, транспортні засоби, документи). На підставі викладеного аргументовано склад СОГ, розроблено й аргументовано систему тактичних прийомів за кожним з етапів огляду місця події та визначено, що спеціаліст-вибухотехнік (сапер) має бути обов'язковим учасником проведення цього виду огляду.

Обґрунтовано позицію, згідно з якою тактику проведення обшуку формують залежно від предмета пошуку, наявності або відсутності протидії з боку зацікавлених осіб, обрання тактичних засобів.

З огляду на збройну агресію з боку РФ, запропоновано доповнити розділ IX¹ КПК України новою ст. 616 *«Процесуальні дії під час кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану, у районі проведення антитерористичної операції або операції Об'єднаних сил»*. У цій статті доцільно унормувати особливості проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, а також освідування залежно від специфіки обстановки. Проведення саме цієї слідчої (розшукової) дії важливе для встановлення ознак застосування вогнепальної зброї, слідів вибухових чи залишків легкозаймистих речовин.

Увагу зосереджено на проведенні пред'явлення для впізнання під час розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням НЗФ, і потребі забезпечення безпеки особи, що впізнає, у зв'язку з наявністю реальної загрози її життю чи здоров'ю або життю чи здоров'ю її близьких та високою ймовірністю того, що ці особи можуть давати неправдиві показання, причиною яких є співучасть з особою, яку пред'являють для впізнання, чи загрозою впливу інших членів НЗФ тощо. Розглянуто питання проведення пред'явлення для впізнання за фотознімками чи за відеозаписом, аргументовано необхідність законодавчого закріплення проведення в такий спосіб й огляду трупа.

У підрозділі 3.2 «Використання спеціальних знань під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» висвітлено особливості залучення спеціаліста, зокрема перекладача для проведення слідчих (розшукових) дій, а також призначення окремих видів судових експертиз.

Найпоширенішою формою використання спеціальних знань під час розслідування створення НЗФ є призначення та проведення судових експертиз, тому дослідження особливостей призначення та проведення їх, окреслення кола питань, що можуть бути вирішені, має суттєве теоретичне й практичне значення. Констатовано, що під час розслідування злочинів, учинених членами НЗФ, призначають різні види судових експертиз, а саме: трасологічну, фоноскопичну, лінгвістичну, судово-психіатричну; найпоширенішими серед них є вибухотехнічні, балістичні та судово-медичні експертизи.

Запропоновано в новій ст. 616 КПК України регламентувати обов'язкову участь спеціаліста-вибухотехніка чи сапера під час проведення огляду. Залучення цих спеціалістів необхідне, насамперед, з метою виявлення вибухонебезпечних об'єктів і речовин, знешкодження їх, щоб попередити завдання шкоди життю чи здоров'ю не лише членів СОГ, а й сторонніх громадян, які можуть випадково опинитися неподалік від місця події.

У підрозділі 3.3 «Застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження» на підставі узагальнення практики розслідування аналізованих злочинів окреслено проблеми, що виникають у діяльності слідчого під час застосування таких заходів. Відповідно до результатів анкетування, слідчі найчастіше використовують запобіжні заходи – 157 (84,7 %), тимчасовий доступ до речей і документів – 65 (35,1 %), тимчасове вилучення майна – 46 (24,9 %) й арешт майна – 42 (22,7 %). Водночас вивчення матеріалів кримінального провадження засвідчило інші тенденції: 77 % слідчих найчастіше проводять затримання, 13 % – тимчасове вилучення майна, а ще 10 % – арешт майна. Особливості проведення саме цих процесуальних дій розглянуто докладніше.

Встановлено, що військовослужбовці ЗСУ, НГУ, працівники НПУ під час виконання службових завдань у зоні проведення ООС здійснюють законне затримання осіб, передбачене ст. 207 КПК України. Як не уповноважені службові особи вони зобов'язані, відповідно до частини 3 ст. 207 КПК України, негайно доставити затриманого до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцеперебування особи, яку підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення. Однак цей припис процесуального закону не завжди можливо виконати в умовах проведення ООС у зв'язку з об'єктивними причинами.

Акцентовано, що диференційований порядок отримання дозволів на проведення низки процесуальних дій призводить до затягування строків і не сприяє забезпеченню швидкого, повного й неупередженого досудового розслідування. Зокрема, аргументовано доцільність передбачити як виняток із загального правила можливість отримання доступу до речей і документів на підставі ухвали слідчого судді не лише слідчому, який безпосередньо зазначений в ухвалі, а також членам слідчої групи (наприклад, на підставі постанови про створення слідчої групи або витягу з ЄРДР чи письмового доручення).

На місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції або ООС, не завжди вчасно можна звернутися в передбачені в КПК України строки до слідчого судді для накладення арешту на майно. З огляду на зазначене, запропоновано доповнити частину 1 ст. 615 КПК України положенням, відповідно до якого в разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених, зокрема, ст. 171, 172 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, яких підозрюють у вчиненні тяжких чи особливо тяжких злочинів, ці повноваження виконує відповідний прокурор.

Вирішення розглянутих питань і врахування висловлених пропозицій сприятимуть оптимізації розслідування не лише створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, а й інших злочинів, учинених на території проведення ООС, а також дотриманню прав і законних інтересів затриманих осіб.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукового завдання, що полягає в комплексному дослідженні особливостей розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, обґрунтуванні висновків, пропозицій та рекомендацій, що відповідають вимогам наукової новизни й мають теоретичну і практичну значущість. До основних результатів, одержаних на підставі аналізу законодавства, наукових джерел і правозастосовної практики, належать такі положення:

1. Унаслідок вивчення стану сучасних наукових досліджень встановлено, що проблеми розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань розглянуто здебільшого в кримінально-правовому та криміналістичному аспектах. Окремі напрями розслідування цього злочину висвітлено в дисертаціях, монографіях, підручниках, навчальних посібниках, наукових статтях й інших публікаціях. Однак зазначені праці не охоплюють повного комплексу питань, пов'язаних зі створенням не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, з огляду на особливості їх учинення та виявлення, що зумовлює необхідність здійснення подальших наукових розвідок у напрямі формування криміналістичної методики розслідування цього виду злочину.

2. Терміни «воєнізовані формування» та «збройні формування» не є тотожними. Визначення воєнізованих збройних формувань, що міститься в пункті 1 примітки до ст. 260 КК України, може стосуватися як законних, так і незаконних воєнізованих формувань. Натомість у пункті 2 примітки до цієї статті йдеться не лише про збройні формування, а й про воєнізовані групи. У зв'язку з відсутністю в законодавстві України поняття «воєнізовані групи», під час розслідування злочинів слід керуватися нормою частини 1 ст. 28 КК України, відповідно до якої злочин визнають таким, що вчинений групою осіб, якщо в ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою. У зв'язку із зазначеним запропоновано зміни до пункту 1 примітки до ст. 260 КК України, спрямовані на розрізнення ознак злочинів, передбачених у частинах 1, 2 цієї статті.

3. До елементів криміналістичної характеристики створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань належать спосіб учинення злочину, слідова картина, особа злочинця, мотиви й мета вчинення злочину, що знаходяться в кореляційній взаємозалежності та зумовлюють особливості розслідування цього виду злочину.

Водночас предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики визначити складно, тому слід окреслити об'єкт злочину як кримінально-правову категорію, пов'язану з безпечними умовами функціонування держави, життєдіяльності суспільства й роботи підприємств, установ, організацій, життям і здоров'ям людей.

З криміналістичної позиції спосіб учинення злочину під час створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань можна розглядати як типовий спосіб підготовки до вчинення злочину або як основне діяння, що характеризує об'єктивну сторону злочину, передбаченого частинами 1, 2 ст. 260 КК України. Керівництво не передбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями або їхніми структурними підрозділами здійснюють шляхом визначення тактики діяльності вже створеного формування. Крім створення та керівництва, до способів учинення аналізованого злочину належать також участь у їх складі в нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян; фінансування злочинної діяльності, постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки тощо. Спосіб учинення злочину в широкому значенні охоплює також діяльність з протидії розслідуванню як сукупність дій, спрямованих на перешкоджання законній діяльності уповноважених органів досудового розслідування.

Типовими слідами створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань є: матеріальні (автоматична зброя, боєприпаси та гранати, засоби мобільного зв'язку, зокрема в мережі Інтернет; камуфляжний одяг, медичні аптечки з препаратами, наркотичні засоби, інші речі (маскувальні халати, сухе пальне, металеві кружки, каремати, спальні мішки); готівкові кошти; банківські картки й рахунки; печатки і штампи; факсиміле; паспорти тощо) й ідеальні (інформація, що залишилася в пам'яті осіб, причетних до діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань) сліди злочину, утворення яких безпосередньо залежить від способу його вчинення.

З-поміж типових ознак особи злочинця аналізованої категорії слід виокремити такі: це особа чоловічої статі віком від 26-ти до 40 років, громадянин України та РФ, мешканець обласного центру або міста обласного значення, який має середню освіту, не працює, пройшов військову й іншу підготовку в спеціальних диверсійно-терористичних навчальних центрах, зокрема за межами України. Така особа має агресивно-насилюницьку, політичну або ідейно-релігійну мотивацію. У низці випадків злочинці керуються не одним, а кількома мотивами.

4. Важливе значення для розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань має з'ясування обставин, які підлягають встановленню, зокрема: структура НЗФ і розподіл ролей його членів; система правил поведінки та санкції за їх порушення; характер заохочень і покарань членів НЗФ з боку його організаторів; способи конспірації злочинної діяльності,

використані в НЗФ; розміри грошових фондів для розширення злочинної діяльності, наявність своєрідного фонду «соціального страхування» для допомоги засудженим співникам і членам їхніх родин; характер зв'язків НЗФ з іншими злочинними угрупованнями й обставини, що засвідчують їх кооперацію чи розподіл сфер впливу; здійснення військової, стрийової чи фізичної підготовки учасників НЗФ, використані методи; учинення інших злочинів членами НЗФ тощо. Встановлення цих та інших обставин надає слідчому реальну можливість з'ясувати механізм учиненого злочину, визначити причетних до нього осіб, довести це під час досудового розслідування.

5. Виокремлено й систематизовано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, що залежать від таких факторів:

1) НЗФ, діяльність якого розслідують, знаходилося під контролем оперативних працівників або про нього стало відомо під час виявлення злочину, учиненого його членами;

2) затримано всіх членів відомого НЗФ на початку досудового розслідування або лише декілька рядових виконавців;

3) ознаки НЗФ виявлено на початку досудового розслідування або наприкінці початкового етапу.

За кожною з визначених типових слідчих ситуацій запропоновано алгоритми їх вирішення шляхом проведення необхідних процесуальних дій, з'ясовано їх зміст й оптимальну послідовність.

Типовими версіями на початковому етапі розслідування є припущення щодо: організатора й керівника, лідерів НЗФ; причетності до фінансування НЗФ певних осіб; отримання злочинним шляхом грошей і майна; місць придбання та зберігання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки; осіб, які вчинили злочин (керівник або член НЗФ, наймана особа чи особа, яка раніше вчиняла аналогічні злочини, має спеціальну підготовку й раніше служила в підрозділах МВС, НПУ, СБУ; особа, яка перебувала на обліку в правоохоронних органах) тощо.

6. Взаємодія – це спільна, узгоджена за часом, способами, засобами діяльність підрозділів НПУ, СБУ, ГПУ, ЗСУ, НГУ та ДСФМ України, спрямована на досягнення спільної мети, зокрема здійснення досудового розслідування щодо НЗФ в умовах збройного конфлікту. У контексті зазначеного окреслено повноваження кожного з перелічених підрозділів, комплексна реалізація яких сприятиме виявленню ознак злочину та встановленню всіх причетних до нього осіб.

7. До основних проблем, що виникають під час допиту, належать: складність встановлення психологічного контакту з допитуваним, надання ним завідомо неправдивих показань; відмова від дачі показань, замовчування певних важливих фактів; перебування потерпілих у напруженому психологічному стані, який перешкоджає проведенню допиту, необхідність подолання впливу злочинців на потерпілих, унаслідок якого вони відмовляються від наданих раніше показань або змінюють їх тощо. Для виконання тактичних завдань з розслідування й досягнення мети допиту розроблено типовий перелік питань, що ставлять з метою з'ясування обставин, які підлягають встановленню під час розслідування створення не

передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, аргументовано оптимальну їх послідовність.

Огляд місця події під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань є нетиповим і має низку особливостей. У зв'язку із цим розроблено систему тактичних прийомів підготовчого, робочого та заключного етапів огляду, спрямованих на досягнення його мети; обґрунтовано склад СОГ та визначено, що спеціаліст-вибухотехнік (сапер) має бути обов'язковим учасником проведення цього виду огляду в умовах воєнного, надзвичайного стану, у районі проведення антитерористичної операції або ООС.

Об'єктами пошуку під час обшуку, зокрема особистого, є: зброя, боєприпаси, вибухові речовини, вибухові пристрої; наркотичні засоби й психотропні речовини; камуфляжна форма, зокрема зі знаками розрізнення, що засвідчують причетність до конкретного НЗФ; будь-які грошові знаки (серед них можуть бути й підроблені); засоби зв'язку; документи, а саме: списки членів НЗФ, за якими закріплено конкретну зброю; графіки виходів членів НЗФ на чергування; посвідчувальні документи, паспорти, військові квитки, водійські посвідчення, технічні паспорти на автотранспорт, службові посвідчення, зокрема підроблені, та інші речі й предмети, що можуть бути використані як джерела доказів, – речові докази чи документи.

Пред'явлення для впізнання під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань проводять зрідка. Зазначене зумовлено тим, що свідки й потерпілі відмовляються брати участь у проведенні цієї дії у зв'язку з побоюванням за життя та здоров'я як власні, так і рідних та близьких, а також загрозою знищення їхнього майна як помсти з боку членів НЗФ або родичів підозрюваного. Способами подолання такої протидії є проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи, за фотознімками чи в режимі відеоконференції, щоб забезпечити належні заходи безпеки особам, які впізнають.

8. Основними формами використання спеціальних знань під час досудового розслідування щодо створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань є залучення спеціаліста (перекладача, педагога, психолога, судово-медичного експерта, інспектора-криміналіста) для надання допомоги під час збирання, перевірки й оцінки доказів, пошуку, виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину. Одержану за допомогою спеціаліста інформацію використовують під час планування розслідування, висунення й перевірки версій, зокрема оперативно-розшуковим шляхом.

До видів експертиз, які найчастіше призначають під час розслідування аналізованого злочину, належать вибухотехнічні, експертизи зброї та слідів й обставин її використання, фоноскопичні, лінгвістичні, трасологічні, дактилоскопічні тощо залежно від об'єктів дослідження і питань, на які необхідно одержати відповіді.

9. Під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань і застосування заходів забезпечення кримінального провадження здебільшого використовують запобіжні заходи, тимчасовий доступ до речей та документів, тимчасове вилучення майна й арешт майна. Серед запобіжних заходів найефективнішими є пов'язані з позбавленням волі тримання під вартою та затримання, а найменш ефективними – застава й домашній арешт.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Дударець Р. М. Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 3 (79). С. 217–224.
2. Дударець Р. М. Сутність та ознаки створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в контексті криміналістичної методики їх розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 4 (101). С. 189–197.
3. Дударець Р. Н. Обстоятельства, подлежащие установлению на первоначальном этапе расследования создания не предусмотренных законом военизированных или вооруженных формирований. *Право и политика*. 2018. № 1. С. 39–43.
4. Дударець Р. М. Спосіб вчинення злочину та його особливості під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Knowledge. Education. Law. Management*. 2018. № 4 (24). С. 131–142.
5. Галаган В. І., Дударець Р. М. Підготовка та проведення огляду під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Криміналістика та судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 180–189.
6. Дударець Р. М. Типові слідчі ситуації на початковому етапі розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 68. С. 184–191.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Дударець Р. М. Актуальні питання призначення та проведення ревізій і перевірок за чинним законодавством України. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві*: матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару [(Київ, 30 черв. 2016 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, А. П. Запотоцький та ін.]. Київ, 2016. С. 38–42.
8. Дударець Р. М. Аналіз понять «воєнізовані формування» та «збройні формування» за законодавством України. *Протидія злочинності: теорія та практика*: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 жовт. 2016 р.). Київ, 2016. С. 215–218.
9. Дударець Р. М. Типова слідова картина створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Актуальні питання досудового розслідування*: матеріали круглого столу, присвяч. Дню слідчого в Україні (Київ, 5 лип. 2017 р.). Київ, 2017. С. 5–9.
10. Дударець Р. М. Проведення невідкладних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій на початковому етапі розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 18–19 жовт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 87–90.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

11. Правове регулювання забезпечення безпеки свідків як учасників кримінального провадження : монографія / [В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, М. С. Цуцкірізде та ін.]. Київ : Гельветика, 2018. 362 с.

12. Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування : монографія / [В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський та ін.]. Херсон : Гельветика, 2019. 498 с.

13. Участь спеціаліста в огляді місця події : практ. посіб. / [кол. авт. ; за заг. ред. О. Г. Рувіна, Б. Б. Теплицького, С. С. Чернявського]. Харків : Фоліо, 2018. 127 с.

14. Процесуальний порядок та особливості застосування слідчим арешту майна : метод. рек. / [С. С. Чернявський, А. А. Вознюк, Д. О. Алексєєва-Процюк та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 50 с.

15. Розслідування за фактами обстрілів (вибухів) у районі проведення операції Об'єднаних сил : метод. рек. / [О. М. Стрільців, С. С. Чернявський, Р. М. Дударець та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 88 с.

16. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених непередбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями : метод. рек. / [К. Ю. Бобрик, Р. М. Дударець, А. А. Патик, М. П. Климчук]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 30 с.

АНОТАЦІЯ

Дударець Р. М. Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

У дисертації здійснено комплексне дослідження правових, теоретичних та організаційно-тактичних засад розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, з огляду на нормативні положення чинного кримінального процесуального законодавства, теорію криміналістики та потреби практики. Висвітлено стан наукових досліджень проблем розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Здійснено криміналістичну характеристику не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, розглянуто способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з їхньою діяльністю. Визначено обставини, які підлягають встановленню під час досудового розслідування кримінальних правопорушень аналізованої категорії. Окреслено типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Висвітлено тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій і використання спеціальних знань під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Ключові слова: воєнізоване формування, збройне формування, кримінальне провадження, досудове розслідування, криміналістична характеристика, типова слідча ситуація, слідча (розшукова) дія, слідчий, прокурор.

АННОТАЦИЯ

Дударец Р. Н. Расследование создания не предусмотренных законом военизированных или вооруженных формирований. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

Диссертация посвящена исследованию вопроса расследования создания не предусмотренных законом военизированных или вооруженных формирований.

Сформулировано путем анализа признаков и характеристики содержания авторское определение базового для исследования понятия «незаконное вооруженное формирование».

Среди основных элементов криминалистической характеристики рассмотрены способ совершения преступления, следовая картина, личность преступника, мотивы и цели совершения преступления, которые находятся в корреляционной взаимозависимости и определяют характер и особенности расследования рассматриваемого вида преступлений.

Констатировано, что типичными следами являются материальные следы в виде вещественных доказательств, обнаруженных у преступников или в тайниках: автоматическое оружие, боеприпасы и гранаты, средства мобильной связи; камуфляжная одежда, медицинские аптечки с препаратами, наркотические средства, другие вещи (маскировочные халаты, сухое горючее, металлические кружки, карматы, спальные мешки).

Рассмотрены особенности условий проведения неотложных следственных (розыскных) действий по уголовным производствам о создании не предусмотренных законом военизированных или вооруженных формирований на территории Донецкой и Луганской областей, разработаны рекомендации организационного и тактического характера по проведению осмотра места происшествия, допроса, освидетельствования, предъявления для опознания и назначения экспертиз.

Проанализированы типичные следственные ситуации первоначального и последующего этапов расследования. Доказано, что следственные ситуации первоначального этапа расследования создания НЗФ зависят от следующих факторов: 1) находилось НЗФ, деятельность которого расследуют, под контролем оперативных работников, или о нем стало известно при обнаружении преступления, совершенного его членами; 2) задержаны ли все члены известного НЗФ в начале досудебного расследования или только несколько его рядовых исполнителей; 3) были обнаружены признаки НЗФ в начале досудебного расследования или в конце начального этапа.

Приведены аргументы, согласно которым следственные ситуации последующего этапа расследования необходимо определять в зависимости от того, дает ли задержанный правдивые показания и способствует расследованию, или

частично признает свою причастность к совершению рассматриваемого преступления, или не признает своей вины, заявляет алиби, отказывается от дачи показаний. С целью решения типичных следственных ситуаций, а также выявления и фиксации криминалистической информации предложен алгоритм действий следователя по проведению различных процессуальных действий в зависимости от ситуации, которая может изменяться.

На основе анализа законодательства, точек зрения ученых и практических работников, с учетом ведения боевых действий на Востоке Украины разработаны предложения по дополнению статьи 615 Уголовного процессуального кодекса Украины и обоснована необходимость дополнить раздел IX¹ этого Кодекса Украины новой статьей 616 «Процессуальные действия в ходе уголовного производства в условиях военного, чрезвычайного положения в районе проведения антитеррористической операции или операции Объединенных сил», в которой унормировать особенности проведения процессуальных действий в указанных условиях.

Ключевые слова: военизированное формирование, вооруженное формирование, уголовное производство, досудебное расследование, криминалистическая характеристика, типичная следственная ситуация, следственное (розыскное) действие, следователь, прокурор.

SUMMARY

Dudarets R. M. Investigation of the creation of militarized or armed formations not provided for by law. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operational investigative activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

In the dissertation, a comprehensive study of the legal, theoretical and organizational-tactical foundations of the Investigation of the creation of militarized or armed formations not provided for by law, taking into account the normative provisions of the existing criminal procedural legislation, the theory of criminalistics and the needs of practice. The state of scientific research on the problems of investigation of the creation of militarized or armed formations not provided for by law.

The structure of the criminalistics characteristics of investigation of the creation of militarized or armed formations not provided for by law has been revealed and proven. The circumstances to be proved during pre-trial investigation of criminal offenses of this category are determined. Typical investigative situations and versions of the initial stage of investigation of the creation of militarized or armed formations not provided for by law. The tactics of conducting separate investigative (investigative) actions and the use of special knowledge in the investigation of the creation of militarized or armed formations not provided for by law.

Keywords: paramilitary formation, armoury formation, criminal proceeding, pre-trial investigation, forensic characteristics, typical investigative situation, investigators (investigative) action, investigator, prosecutor.